

УДК 378:373.5.091.12.011.3-051:94]:124.5](438)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-203-212>

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Г. С. Черевичний

ORCID 0000-0001-9094-8732

У статті обґрунтовано аксіологічний складник як компетентнісно-орієнтований чинник професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща. Проаналізовано праці українських і польських учених, у яких представлено результати досліджень аксіологічного складника особистісно-орієнтованої підготовки педагогічних кадрів, етично-морального контексту формування і становлення педагогічної думки, зокрема у векторі професійної підготовки майбутніх учителів історії. Розглянуто досвід Республіки Польща в аксіологічному контексті професійної підготовки майбутніх учителів історії та підкреслено вагомість ціннісно-мотиваційного аспекту в освітньому процесі з формування професійної компетентності у педагогічних кадрів історичного спрямування. Підкреслено значущість набуття аксіологічних компетенцій майбутніми учителями історії, що є актуальним чинником для здійснення ними педагогічної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Наголошено на ролі класичних університетів у збереженні ціннісних традицій та пріоритетів становлення майбутніх педагогів-істориків. Визначено перспективи щодо екстраполяції позитивного досвіду Республіки Польща в українську систему освіти, зокрема у професійну підготовку майбутніх учителів історії, зберігаючи вітчизняні аксіологічні наративи, морально-етичні аспекти й мотиваційно-особистісні привілеї.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель історії, університети, аксіологічний підхід, ціннісно-орієнтована парадигма, зарубіжний досвід, Республіка Польща.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Ціннісним виміром людського буття цікавились ще з античної доби – філософія Аристотеля тому підтвердження, знайшовши своє продовження через тисячоліття і, трансформувались у царині освіти, в педагогічній науці, а у підготовці вчителів історії зокрема.

Однією із ключових проблем, які залишаються актуальними від минулих поколінь до сьогодення в педагогічному середовищі є пошук найбільш ефективного структурно-функціонального складника, який визначають на тепер відповідні стандарти, прийняті державою. Цілком природно, що заклади вищої освіти, зокрема провідні університети Республіки Польща, керуючись ним, намагаються знаходити адекватний розв'язок на зовнішню змінну своєї діяльності, а саме на формажорні обставини останніх років, включно з епідемією Covid-19 та потенційною загрозою повномасштабної російсько-української війни. Польські університетські спільноти трансформують освітні програми і навчальні плани: відбувається збільшення насиченості новими курсами, що пропонуються задля покращення професійного зростання майбутніх педагогічних працівників. Магістральний напрям, який демонструє система їхньої підготовки, відображає намагання проводити її модернізацію, роблячи акцент на реалізації теорії особистісного зростання у практичній аксіологічній площині: активізація творчості здобувачів вищої освіти в поєднанні з новими професійними знаннями через збільшення відповідних занять, зокрема і в дистанційному форматі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Слід зазначити й вагомість педагогічного здобутку українського педагога В. Сухомлинського в розвитку аксіологічного аспекту педагогічної освіти, який є затребуваним надбанням на теренах світового освітньо-наукового простору. Саме В. Сухомлинському віддаємо пропедевтику переконань відповідно духовних цінностей (його казки, що здійснюють певний вплив та виявляються у якостях антеїзму, кордоцентризму, екзистенціалізму). Цілком очевидно й те, що глобальний вимір зумовив залучення інтелектуального поступу багатьох провідних дослідників світу, зокрема таких, як: Ш. Шварц (Sh. Schwartz, Israel; засновник теорії основних людських цінностей); В. Більський (W. Bilsky, Germany; дослідник таксономічної інтеграції двох психологічних конструктів – мотивів і цінностей) – тих, які збагатили методіку визначення ключових критеріїв ціннісної соціалізації при відборі необхідних типів особистостей серед етнічного розмаїття країн світу. Це поглибило розуміння поняття «компетентність» з точки зору його комплексності, в тому числі

симбіозі знаннєвої та ціннісної її компонентів. Інтелектуальним відгуком на актуальну проблематику, що розширив її теоретичну та методологічну складові, стала праця М. Раковської з питань розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів в університетах Польщі.

Також постановку зазначеної проблеми охарактеризовано реалізацією міждисциплінарного підходу щодо її вирішення у низці розвідок широкого кола наукових досліджень, які знаходяться у площині педагогіки, психології, соціології, а також філософії (В. Андрущенко, І. Бех, Л. Губерський, І. Зязюн, С. Гончаренко, В. Євтух, В. Кремень, С. Максименко, Н. Пастуович, О. Пометун, О. Савченко, Е. Фромм та ін.). Зокрема засади поєднання індивідуальних і загальнолюдських цінностей розкрито у працях таких дослідників, як-от: Ю. Бардашевська, О. Біляковська, Т. Калюжна, О. Матієнко, Б. Немерко, Ю. Пелех, Л. Хоміч та ін.

Щодо польських авторів, якими через призму модернізації освітньої системи на перетині століть (XX – XXI) висвітлено аксіологічний підхід, то серед них слід зазначити таких, як-от: Ч. Банах, Й. Богощ, В. Горішовський, Й. Гурнієвич, К. Демковський, С. Кавула, П. Колодзинський, К. Котловський, А. Комусевич, С. Михайловський, А. Новак, В. Оконь, Р. Пахоцінській, Й. Савінський, Д. Сіпінська, А. Тхожевський, А. Фолкірська А. Шолтисек, С. Штобрин, В. Чихонь та ін. Більш практикоорієнтованим питанням збалансованості цінностей як окремого індивідуума, так і суспільства загалом, присвячено дослідження таких польських науковців, як-от: М. Бубер, К. Денек, Г. Квятковська, Ч. Купісієвич, А. Котусевич, С. Левовіцький, З. Мелосік, Б. Наврочинський, К. Ольбрехт, А. Радзівич-Винницький, Б. Сліверський, Й. Сосновський, Б. Суходольський та ін.

До того ж, застосування аксіологічного підходу з модернізаційних позицій унітаризму досліджено Я. Морітзом (2005).

Тим самим, творчий доробок дослідників містить значну теоретико-методичну складову для її подальшої адаптації у практику вищої освіти України, зокрема й для професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Спираючись на багатогранний здобуток учених і практиків у царині аксіологічного підходу до підготовки педагогічних кадрів, варто звернути увагу на доцільності вивчення зарубіжного досвіду функціонування ціннісно-орієнтованої парадигми педагогічної освіти, зокрема нашим інтересом є досвід університетів Республіки Польща з професійної підготовки майбутніх учителів історії та екстраполяція його позитивних чинників у практику української університетської освіти. Також вагомим є порівняльний аспект задля

виокремлення узагальнених критеріїв аксіологічного складника у цілісному вимірі фахової компетентності майбутніх учителів історії та врахування їх сформованості шляхом їхньої професійної підготовки. З'ясовано, що до цього часу зазначені аспекти у науці й практиці педагогічної освіти вивчено не достатньо комплексно.

Мета статті – представити результати аналітичних розвідок в аксіологічному контексті професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Модульна концепція освіти у Республіці Польща є засадничою в системі професійної підготовки педагогічних кадрів та у її підґрунтя покладено формування системи цінностей, у першу чергу, у здобувачів педагогічної освіти, майбутніх педагогічних працівників, у тому числі й учителів закладів загальної середньої освіти – учителів історії.

У цьому ключі дослідники стверджують, що «в останнє десятиліття модульна концепція університетського навчання вчителів у Польщі стала базовою в системі професійної підготовки», а «модуль, який використовується в технічній освіті, успішно впроваджується також у галузі суспільних наук і відіграє особливу роль у процесі професійного педагогічного навчання, зокрема в організації змісту навчання майбутніх учителів...» (Матієнко, Бардашевська, 2020, с. 107). Вони акцентують увагу на тому, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів у Республіці Польща ґрунтується на Концепції модульного навчання (далі – М-Концепція) за принципами особистісно-орієнтованого та аксіологічного підходів.

Слід зазначити, що розробниками М-Концепції педагогічної освіти у Республіці Польща, яка пройшла дисемінацію та уточнення у Варшавському університеті, вважаються А. Котусевич і Г. Квятковська. У підґрунтя М-Концепції ними покладено фрондерство по відношенню до певних принципів анахронічної діяльності у професійній підготовці майбутніх учителів в університетах Республіки Польща. Зокрема концепція обґрунтовує «вивчення принципів логіки дисципліни як критерію добору і схеми змісту педагогічного навчання», «ставить під сумнів вартість інформаційної моделі навчання вчителів (ця модель є особливо непридатною в праксеологічних професіях, прикладом яких є вчительська професія)», адже, дослідники вважають, «що знання в навчанні вчителя не становлять мети як такої, натомість становлять засіб реалізації пізнавальних цінностей (уведення дитини в світ знань і розуміння) і гуманітарних (уведення дитини в світ морально-етичних цінностей)», «тому якість педагогічної кваліфікації визначається лише у практичній діяльності»; «розглядає принципівість

стандартизації результатів навчання, свідченням чого є здатність кожного здобувача освіти до науково-дослідної роботи та методичного пошуку». Безумовно, актуальним є твердження, що нині «школі потрібен нестандартний учитель з виразним показником власної індивідуальності та здатністю до педагогічної взаємодії» (Kwiatkowska, 1994; Матієнко, Бардашевська, 2020, с. 108). На нашу думку, модульність є системоорганізуючим чинником, який є впливовим у сенсі формування і розвитку трансдисциплінарної компетентності майбутніх учителів історії, зокрема у Республіці Польща, що для українських університетів є також звичайним явищем, яке включає й критичне мислення, й цифрові компетенції, й здатність до адаптації у надзвичайних умовах тощо.

О. Біляковською розглянуто аксіологічний підхід у підготовці майбутніх учителів у Республіці Польща шляхом вивчення досліджень польських науковців на проблему цінностей, які, на думку дослідниці, визначають змістову основу професійної підготовки, орієнтуючись на «формування системи професійних та загальнолюдських цінностей, як визначальних чинників ставлення особистості до світу, обраної професії, самого себе та визначення відповідно до ціннісних орієнтирів способів поведінки у професійно-педагогічній діяльності». Науковець ознайомлює з низкою вимог для успішної реалізації аксіологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх учителів (Біляковська, 2019).

М. Раковська вважає, що «загалом професійна підготовка майбутнього педагога передбачає, крім формування професійних знань та умінь, також формування особистості зі значним аксіологічним потенціалом, що детермінує виникнення об'єктивних вимог до перегляду теоретичних основ і технологій системи вищої освіти передусім у частині ціннісного виховання» (Раковська, 2016, с. 19). Проте, узагальнюючи аксіологічний контекст щодо підготовки польських педагогів, з'ясовано, що на сьогодні маємо досить ґрунтовно розроблене низкою польських дослідників розмаїття праць, присвячених проблематиці впровадження аксіологічного підходу як компетентнісної основи у поєднанні з особистісно-орієнтовним формуванням та становленням майбутніх учителів історії.

У цьому контексті заслуговує на увагу творчий доробок М. Конопчинського з його концепцією творчої ресоціалізації (вплив цінностей на розкриття особистісного потенціалу задля адаптації у соціумі), а також утилітарною складовою теоретико-методологічної педагогічної підготовки – акцент на набутті етичних та соціальних компетенцій, що мають відобразитися у відповідних освітніх програмах тощо. Дослідник доклав чимало професіоналізму в інтеграції цінностей у педагогічну практику та професійну підготовку майбутніх учителів. Наприклад, у його праці

«Педагогіка ресоціалізації – на шляху до творчої ресоціалізації» акцентовано увагу на значущості формування цінностей у процесі перевиховання осіб з девіантною поведінкою (Konopczyński, 2018).

Питанням морально-етичної складової педагогічної підготовки присвячено праці А. Квятковської, в яких приділяється багато уваги саме моральній стійкості як запоруці професійного становлення і реалізації вчителя, важливості довіри та взаємної поваги між учасниками освітнього процесу, сприяння цінностей ефективності виховного процесу тощо. Дослідниця акцентувала увагу на значущості підготовки відповідального педагога, яка ґрунтується на етичних нормах і гуманістичних цінностях. Вона стверджувала, що моральна стійкість учителя є основою його професіоналізму. Відстоюючи етичні стандарти у викладанні, вчена підкреслювала взаємозв'язок між особистими цінностями вчителів та їхнім професійним успіхом; наголошувала, що вчитель – це приклад етичної поведінки особистості для здобувачів освіти (Kwiatkowska, 1994).

Важливості збереження традиційних цінностей, культурної ідентичності в умовах глобалізації та їх впливу на освітній процес присвячено дослідження А. Бжозовської-Крайки (1994, 1998, 2020), де проаналізовано культурні аспекти аксіології в освіті та збереженні народної культури, зосереджено увагу на взаємозв'язку між культурними традиціями, системами цінностей і їхнім впливом на формування особистості кожного із здобувачів освіти у багатокультурному середовищі. Дослідниця демонструє значну зацікавленість педагогіки фольклором та розглядає його як засіб збереження культурної ідентичності, зокрема серед представників діаспор, а також як інструмент аксіологічного виховання у закладах загальної середньої освіти. Відтак, її працю «Etnokultura w diasporze: między regionalizmem a amerykanizacją» присвячено аналізу впливів глобалізаційних процесів на культурні цінності та їх адаптацію у нових соціокультурних контекстах. У роботі «Символіка добового циклу в польському традиційному фольклорі» (Brzozowska-Krajka, 1994) проаналізовано символіку та її роль у формуванні культурних цінностей. У праці «Етнокультура в діаспорі: між регіоналізмом та американізацією» (Brzozowska-Krajka, 2020) досліджено адаптацію культурних традицій у діаспорі. У праці «Польський традиційний фольклор» (Brzozowska-Krajka, 1998) наведено результати аналітичних розвідок польських народних традицій у контексті європейської культури. Тож, дослідження А. Бжозовської-Крайки є вагомим внеском у розвиток педагогіки, орієнтованої на цінності, де вона пропонує підхід, що поєднує збереження культурної ідентичності з сучасними освітніми потребами.

Отже, польська аксіологія (наука про цінності) у контексті професійної підготовки майбутніх учителів історії є сферою дослідження, яка аналізує,

які цінності передаються під час навчання саме вчителів в університетах Республіки Польща, і як ці цінності впливають на формування їхньої професійної етики, методів викладання та виховної діяльності. Польська наука вважає аксіологію значущою і важливою сферою для забезпечення якісної освіти й навчання, а також наголошує на її ролі у підтримці історичної свідомості суспільства. Тому у польських педагогічних університетах робиться акцент на формуванні у вчителів здатності до критичного аналізу історичних фактів і їх оцінки крізь призму цінностей.

Такі знані польські педагоги, як: Іоанн Павло II, Чеслав Банасяк, Януш Корчак та ін. дієво вплинули на розвиток аксіологічного мислення в польській науці та освіті. Саме при викладанні історії дослідниками акцентується на ролі передачі таких цінностей, як: патріотизм, демократичні принципи, толерантність, критичне мислення тощо. На цьому базується польська школа педагогіки.

Польський досвід красномовно демонструє тісну взаємодію двох систем: ціннісної та правової задля їх імплементації у суспільстві шляхом їх формування у молодого покоління завдяки освітній царині.

Зокрема, цей ціннісний вимір зафіксовано у Польському основному законі, у якому розкрито у правовій площині сенс таких загальнолюдських цінностей, що співпадають із європейськими та власне польськими, як-от: справедливість, добро, гідність, свобода, у тому числі особистісна тощо.

Врешті-решт затвердження цих чеснот у суспільному просторі буття поляків засвідчило про створення реального його переходу до гуманізації як такої.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, польська аксіологія професійної підготовки майбутніх учителів історії активно інтегрується в освітні програми педагогічних університетів. Вчителі проходять курси, спрямовані на формування відповідальності за виховання здобувачів загальної середньої освіти через історичну освіту, створення толерантного і морального суспільства.

Ціннісний вимір сучасної західної цивілізації й європейської як її частини, зумовлює запит на стале продукування цінностей у майбутніх поколіннях шляхом формування аксіологічної компетентності у ланцюжку «здобувач освіти ↔ вчитель» з набуттям відповідної компетенції в останнього. Звідси й зростаюча роль в цьому процесі вчителів історії і зацікавленість в уже набутому досвіді країн, що формалізували свою присутність, зокрема й в Європейській спільноті – ЄС, а ще більше в моніторингу й адаптації близьких до нас в ментально-культурному плані – тієї ж Республіки Польща.

З позиції методичної складової освітнього процесу задля його покращення видається доцільним екстраполювати певні практики підготовки майбутніх учителів історії в Республіці Польща в Україні, що дозволить покращити їх професійний рівень. Власне в цьому напрямі відкриваються додаткові потенційні можливості щодо удосконалення їхнього професіоналізму.

Література

1. Біляковська О.О. Професійна підготовка майбутніх учителів у Республіці Польща: аксіологічний підхід. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 23. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183164>
2. Матієнко О. С., Бардашевська Ю. О. Підготовка майбутніх учителів в умовах інформаційно-освітнього середовища педагогічних закладів освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 57. С. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-57-107-113>
3. Морітз Я. Система професійної підготовки вчителя та напрями оптимізації в обставинах розвитку сучасної освіти в Польщі : дис...докт. пед. наук. Краків, 2005. 675 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/31681> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Раковська М. А. Розвиток аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови в університетах Польщі : дис. ... канд. пед. наук. Миколаїв, 2016. 230 с.
5. Brzozowska-Krajka A. Symbolika dobowego cyklu powszedniego w polskim folklorze tradycyjnym. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1994. 240 s.
6. Brzozowska-Krajka A. Polish Traditional Folklore. *The Magic of Time East European Monographs; Distributed by Columbia University Press*. 1998. 259 s.
7. Brzozowska-Krajka A. Etnokultura w diasporze: między regionalizmem a amerykanizacją. Maria Curie-Skłodowska University Press, 2020. 315 s.
8. Konopczyński M. Pedagogika resocjalizacyjna – w kierunku twórczej resocjalizacji. 2018. *Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*, 6(1), 64–75. DOI: <https://doi.org/10.18778/2450-4491.06.07>
9. Kwiatkowska H. (red.) Ewolucja tożsamości pedagogiki. Warszawa: IHNOiT, 1994. 273 s.

References

1. Biliakovska, O.O. (2019). Profesiina pidhotovka maibutnih uchyteliv u Respublitsi Polsha: aksiolohichniy pidkhid [Professional training of future teachers in the Republic of Poland: an axiological approach]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. Vyp. 23. S. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183164> (ukr).

2. Matiienko, O. S., Bardashevska, Yu. O. (2020). Pidhotovka maibutnix uchyteliv v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyscha pedahohichnykh zakladiv osvity [Training of future teachers in the information and educational environment of pedagogical educational institutions]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. Vyp. 57. S. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-57-107-113> (ukr).
3. Moritz Ya. Systema profesiinoi pidhotovky vchytelia ta napriamy optymizatsii v obstavynakh rozvytku suchasnoi osvity v Polshchi [The system of professional teacher training and directions of optimization in the circumstances of the development of modern education in Poland] dys...dokt. ped. nauk. Khrakiv, 2005. 675 s. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/31681> (data of appeal: 17.10.2024) (ukr).
4. Rakovska M. A. (2016). Rozvytok aksiolohichnoho potentsialu maibutnix uchyteliv inozemnoi movy v universytetakh Polshchi [Development of the axiological potential of future foreign language teachers at universities in Poland] : dys. ... kand. ped. nauk. Mykolaiv. 230 s (ukr).
5. Brzozowska-Krajka, A. (1994). Symbolika dobowego cyklu powszedniego w polskim folklorze tradycyjnym. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 240 s (pol).
6. Brzozowska-Krajka, A. (1998). Polish Traditional Folklore. The Magic of Time East European. Monographs. Distributed by Columbia University Press. 259 s (eng).
7. Brzozowska-Krajka, A. (2020). Etnokultura w diasporze: między regionalizmem a amerykanizacją . Maria Curie-Skłodowska University Press. 315 s. (pol).
8. Konopczyński, M (2018). Pedagogika resocjalizacyjna – w kierunku twórczej resocjalizacji. *Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*, 6(1), 64–75. DOI: <https://doi.org/10.18778/2450-4491.06.07> (pol).
9. Kwiatkowska H. (red.), (1994). Ewolucja tożsamości pedagogiki. Warszawa: IHNOiT. 273 s (pol).

THE AXIOLOGICAL CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS AT UNIVERSITIES OF THE REPUBLIC OF POLAND

G. S. Cherevychnyi

In the article the axiological component as a competence-oriented factor in the professional training of future history teachers at universities of the Republic of Poland is substantiated. The works of Ukrainian and Polish scientists are analysed, which present the results of research on the axiological component of personality-oriented training of pedagogical personnel, ethical and moral context of formation and development of pedagogical thought, in particular in the vector of professional training of future history teachers. The experience of the Republic of Poland in the axiological context of professional training of future history teachers is considered and the importance of the

value-motivational aspect in the educational process of forming professional competence in historical teachers is accentuated. The importance of acquiring axiological competences by future history teachers is highlighted, which is a relevant factor for their pedagogical activity in general secondary education institutions. The role of classical universities in preserving the value traditions and priorities of future history teachers is emphasized. Prospects for extrapolating the positive experience of the Republic of Poland into the Ukrainian education system, in particular, into the professional training of future history teachers, while preserving national axiological narratives, moral and ethical aspects, and motivational and personal privileges, are determined.

Key words: *professional training, future history teacher, universities, axiological approach, value-oriented paradigm, foreign experience, Republic of Poland.*

Черевичний Геннадій Семенович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ, Україна).
E-mail: gscherevichnyj@gmail.com

Cherevychnyi Gennadii Semenovych – Ph. D (in History), Associate Professor of the Department of Contemporary History of Ukraine at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctoral Researcher (in Education) of Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine).
E-mail: gscherevichnyj@gmail.com